

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Název vzdělávacího materiálu:	Středověká literatura - struktura maturitního okruhu a úkoly
Číslo vzdělávacího materiálu:	VY_32_INOVACE_CJL1.1.06b
Autor vzdělávacího materiálu:	PhDr. Olga Šimandlová
Období, ve kterém byl vzdělávací materiál vytvořen:	září 2013
Vzdělávací oblast:	Jazyk a jazyková komunikace
Vzdělávací obor:	Český jazyk a literatura
Vzdělávací předmět:	Český jazyk a literatura
Tematická oblast:	Světová a česká literatura od starověku po 18. století
Ročník, pro který je vzdělávací materiál určen:	4. ročník gymnázia (vyšší stupeň)
Anotace:	Vzdělávací materiál slouží jako struktura maturitního okruhu při opakování učiva ve 4. ročníku při přípravě na maturitní zkoušku. Obsahuje cvičné úkoly k ověření poznatků. Inovuje výuku využitím pracovních listů v papírové podobě nebo na foliích k projekci na meotaru.
Citace použitých zdrojů:	HÁNOVÁ Eva a kol. <i>Odmaturuj z literatury 1.</i> 3. vyd. Brno: Didaktis, 2004. ISBN 80-7358-016-0. s. 15 - 26. SOCHROVÁ, Marie. <i>Český jazyk a literatura.</i> 1. vyd. Havlíčkův Brod: Nakladatelství Fragment, 2007. ISBN 978-80-253-0468-6. s. 10 - 14. Vlastní zdroje.
Vzdělávací materiál vytvořen v rámci projektu Sportovní gymnázium - škola 21. století	

OSNOVA TÉMATU

1. EVROPSKÁ STŘEDOVĚKÁ LITERATURA

- 1.1 HRDINSKÉ NÁRODNÍ EPOSY
- 1.2 DVORSKÁ (KURTOAZNÍ) LYRIKA
- 1.3 CESTOPISY

2. PÍSEMNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

- 2.1 STAROSLOVĚNSKÁ LITERATURA
- 2.2 LATINSKÉ OBDOBÍ V NAŠÍ LITERATUŘE
- 2.3 POČÁTKY ČESKY PSANÉ TVORBY
- 2.4 LITERATURA DOBY HUSITSKÉ

3. ÚKOLY K TÉMATU STŘEDOVĚKÁ LITERATURA

1. EVROPSKÁ STŘEDOVĚKÁ LITERATURA

1.1 HRDINSKÉ NÁRODNÍ EPOSY

literatura v národních jazycích
oslava činů rytíře bojujícího za čest svého krále

STAROANGLICKÁ LITERATURA

Beowulf, 7. – 8. stol.

anglosaská hrdinská báje
válečník Beowulf bojuje s obrem Grendelem za čest svého krále

FRANCOUZSKÁ LITERATURA

chansons de geste – písně o činech

Píseň o Rolandovi, poč. 12. stol.

oslava hrdinství rytíře Rolanda z družiny krále Karla Velikého

ŠPANĚLSKÁ LITERATURA

Píseň o Cidovi, pol. 12. stol.

Cid (česky pán) = Rodrigo Diaz de Vivar, statečný bojovník v boji s Maury

NĚMECKÁ LITERATURA

Píseň o Nibelunzích, konec 13. stol.

Tristan a Izolda, 12. stol.

z keltských pověstí, ve středověku oblíbený milostný námět

RUSKÁ LITERATURA

Slovo o pluku Igorově, konec 12. stol.

boj knížete Igora proti Mongolům

byliny – veršovaná vyprávění o statečných bohatýrech (např. Ilja Muromec)

JIHOSLOVANSKÁ LITERATURA

Junácké zpěvy, konec 10. – 12. stol.

králevic Marko statečně bojuje s Turky

ZÁPADOSLOVANSKÁ LITERATURA

není dochován žádný hrdinský národní epos

1.2 DVORSKÁ (KURTOAZNÍ) LYRIKA

vznik v J Francii, oblast Provence

trubadúři

milostná poezie, vyznání lásky k zadané ženě, láska jako poddanství

žánry:

pastorela – milostný dialog venkovské dívky a rytíře

epistola – milostný list

alba, svítáníčka – loučení milenců za úsvitu, jitřní píseň

serena – loučení milenců za večera, večerní píseň

1.3 CESTOPISY

MARCO POLO

Milion, 13. stol. – o cestě na po východní Asii a Číně

John Mandevilla – Cesty pana Johna Mandevilla, 14. stol. – o cestě do Afriky a Asie

2. PÍSEMNICTVÍ V ČESKÝCH ZEMÍCH

2. 1 STAROSLOVĚNSKÁ LITERATURA

rok 863 – příchod misionářů Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu

příchod na pozvání knížete Rastislava

šíření křesťanství a učení Bible

význam mise náboženský, politický a literární

mise trvala necelé 4 roky

staroslověnština (z nářečí okolí Soluně) – první literární jazyk Slovanů

stsl. se užívala v období 9. – 11. století

hlaholice (z malých písmen řecké abecedy) – první písmo Slovanů

Proglas, 60. léta 9. stol.
nejstarší dochovaná slovanská veršovaná báseň
stsl. předmluva k překladu evangelia
o právu národa na vlastní kulturu a vzdělání
„nahé jsou zajisté všechny národy bez knih“
autorem asi Konstantin

Panonské legendy – Život Konstantina a Život Metoděje
nejstarší dochovaná stsl. próza
životopisy Konstantina a Metoděje
po odchodu Konstantina a Metoděje z Velké Moravy napsali jejich žáci na obranu díla

Hospodine, pomiluj ny (Pane, smiluj se nad námi), 10. stol.
nejstarší česká duchovní píseň
modlitba k Bohu za ochranu míru a úrody v zemi
zpívaná při slavnostech

Nomokánon
Zákon sudnyj ljudem
stsl. památky právního obsahu

legenda – středověká skladba
lat. legendum = to, co má být čteno
vypráví o životě, skutcích a zázracích světců
psaná ve verších nebo prózou
v raně feudální společnosti příklad ze života světců, jak žít podle zásad křesťanství

Život sv. Václava, 10. stol.
stsl. legenda
původ a život sv. Václava

Druhá staroslověnská legenda o sv. Václavu, 11. stol.
stsl. legenda
prvky zázračnosti

po pádu Velkomoravské říše se stsl. kultura šířila ze středních Čech a Prahy, kde vznikl stát Přemyslovců
centrem stsl. kultury **Sázavský klášter**
v klášteře se nejdéle udržela slovanská bohoslužba
r. 1097 vyhnání mniši ze Sázavského kláštera
konec stsl. období na našem území

2.2 LATINSKÉ OBDOBÍ V NAŠÍ LITERATUŘE

Kristiánova legenda čili Život a umučení sv. Václava a báby jeho sv. Ludmily, 10. stol.

lat. legenda

obrana staroslověnské vzdělanosti a prvních Přemyslovců

oslavuje sv. Václava a sv. Ludmilu

Chronica Boemorum (Kronika česká), 12. stol.

nejstarší kronika v naší literatuře

psaná latinsky

autorem Kosmas, 1. český kronikář

vychází z Bible, líčí vznik a potopu světa, bájně období, příchod praotce Čecha, život prvních Přemyslovců až po r. 1126, kdy Kosmas umírá

v latinském textu česká slova, tzv. **bohemika**

glosy – česká slova (bohemika) jako přípisek v latinském textu

2.3 POČÁTKY ČESKY PSANÉ TVORBY

přelom 12. /13. stol.

píseň **Svatý Václave**

druhá česká duchovní skladba zpívaná při slavnosti

prosba k sv. Václavu za ochranu českého národa

přelom 13. /14. stol.

Alexandreis

veršovaný rytířský epos o Alexandru Makedonském (Velikém)

ideál středověkého panovníka a rytíře

autorem neznámý šlechtic

Dalimilova kronika, poč. 14. stol.

první česky psaná veršovaná kronika

končí r. 1314 (nástup Lucemburků na český trůn)

autor neznámý

až v 16. stol. ji Václav Hájek z Libočan přisoudil třč. Dalimilovi

Dalimil nižší šlechtic, vlastenec, brání český národ před nástupem Lucemburků na český trůn

14. stol., doba Karla IV.
rozkvět českého státu, v Praze arcibiskupství, r. 1348 založena UK

laicizace (zlidovění) a **demokratizace literatury** (tvorba pro širší vrstvy obyvatel)

Vita Caroli (Život Karlův)

latinsky psaný vlastní životopis Karla IV.
události z dětství a mládí strávené ve Francii

Kunhutina modlitba

duchovní lyrika vrcholného středověku

Legenda o sv. Prokopu

sv. Prokop – mnich, zakladatel Sázavského kláštera a jeho správce (opat)

legenda **Život sv. Kateřiny**

královská dcera Kateřina odmítla sňatek s císařem, zasnoubila se Kristu, ke křesťanství přivedla na 50 pohanů, za stálost k víře umučena, prohlášena za svatou

dvorská lyrika

Závišova píseň, Dřevo se listem odívá, Ztratilat' jsem milého

milostná poezie, pastorela, alba čili svítáníčka
trubadúři

Satiry Hradeckého rukopisu

3 skladby, veršované satiry:

Satiry o řemeslnících a konšelích – 7 satir

Desatero kázanie božie – u každého přikázání uvádí, jak ho hříšníci porušují

O lišce a džbánu – bajka, jak liška chtěla utopit džbán a utonula sama

Podkoní a žák

tzv. žakovská tvorba

spor – středověká satira, hádka končí smírem

Smil Flaška z Pardubic – Nová rada

alegorická skladba, satira

zvířata radí králi Lvovi (= Václav IV.) jak má vládnout

Mastičkář

nejstarší dochované středověké drama

námět z velikonoční obřadní hry o Ježíšově zmrtvýchvstání

satira na šarlatány a na učení o zmrtvýchvstání

mastičkář na trhu vychvaluje masti, 3 Marie je chtějí koupit a balzamovat Kristovo tělo

2.4 LITERATURA DOBY HUSITSKÉ

2. polovina 14. stol. – poč. 15. stol., vrcholný feudalismus
vzpouira lidu proti náboženskému a mravnímu úpadku
církve hlásala život v chudobě a odříkání, ale nežila tak
papež se považoval za hlavu křesťanství
tzv. reformátoři chtěli nápravu církve a její návrat k zásadám křesťanství

v popředí žánry: satira, kázání, duchovní píseň, kronika, traktát

Husovi předchůdci

většinou kazatelé, usilovali o nápravu církve

Konrád Waldhauser – v Čechách na pozvání Karla IV., kázal na UK v Praze německy a latinsky

Matěj z Janova – kázal a psal latinsky

Jan Milíč z Kroměříže – kázal česky, měl vliv na chudinu

jeho žáci založili **Betlémskou kapli** – středisko českého kazatelství

Tomáš Štítný ze Štítného

sedlák z J Čech (Štítné u Písku)

traktáty psal česky

traktát – učená rozprava, úvaha o náboženské otázce

Knížky šestery o obecných věcech křesťanských

Řeči besední

Řeči sváteční a nedělní

o životě podle zásad křesťanství

feudalismus ale považuje za řád daný Bohem

Mistr Jan Hus (1371 - 6. 7. 1415, 6. 7. státní svátek) Husinec u Prachatic

kněz, učitel, rektor UK v Praze

psal latinsky pro učence, česky pro lid

kázal v Praze v Betlémské kapli, radikalizoval lid, po interdiktů na Kozím Hrádku u Tábora
a na Krakovci

po vzoru anglického reformátora Johna Wicliffa požadoval reformu církve

O církvi (De ecclesia)

latinský spis

hlavou církve není papež, ale J. Kristus

věřící nemá poslouchat nařízení papeže, pokud jsou v rozporu s biblí

příslušníkem církve jen ten, kdo nespáchal těžký hřích

povolán do Kostnice na církevní sněm, názory neodvolal, 6. 7. 1415 upálen jako kacíř, popel
vhozen do Rýna

až v r. 1995 papež Jan Pavel II. Husa ospravedlnil

De orthographia bohémica (O pravopisu českém)

latinsky psané jazykovědné dílo

pravopis spřežkový nahrazuje diakritickým

nabodeničko krátké = tečka, později háček, nabodeničko dlouhé = čárka

česky psaná díla:

Výklad Viery, Desatera a Páteře (Výklad víry, Desatera a Otčenáše) – výklad 3 modliteb

Knížky o svatokupectví – kritizuje duchovní a prodej odpustků, platbu za křty, zpovědi, církevní pohřby, svatby

Dcerka – jak má žít dívka a žena podle křesťanství

Postila – soubor kázání

Listy z Kostnice – list = dopis, obdoba kázání

Jistebnický kancionál (Jistebnice u Tábora)

sborník husitských revolučních písní

kancionál – zpěvník, sborník písní

lidová forma duchovního zpěvu

sborový zpěv dodával husitům odvahu k boji

Ktož jsou boží bojovníci

Povstaň, povstaň veliké město pražské

Vavřinec z Březové – Píseň o vítězství u Domažlic

vítězství husitů v bitvě u Domažlic r. 1431

Žižkův vojenský řád

povinnosti pro všechny, tresty za porušení

Budyšínský rukopis

3 veršované skladby proti Zikmundovi

Žaloba koruny české, Porok (výtky) koruny české, Hádání Prahy s Kutnou Horou

spor s nepřáteli husitství

Petr Chelčický

doznívání ideálů husitství

sedlák z Chelčic u Vodňan

traktát **O boji duchovním** – odsuzuje husitské války, pánem nad životem a smrtí je jenom Bůh, možný jen boj duchovní (boj s ďáblem)

Sieť viery pravé (Síť víry pravé)

alegorická skladba – kritika církve

O trojím lidu

traktát, odsuzuje středověké dělení společnosti na 3 stavy: kněžský, vojenský a robotný

3. ÚKOLY K TÉMATU STŘEDOVĚKÁ LITERATURA

1. Kulturními a literárními jazyky naší národní literatury byly v období středověku:

- a) staroslověnština, latina
- b) staroslověnština, latina, čeština
- c) staroslověnština, čeština, němčina

2. Staroslověnština jako nejstarší literární jazyk Slovanů se užívala v období:

- a) 8. - 10. století
- b) 9. - 10. století
- c) 9. - 11. století

3. Proglas je:

- a) nejstarší dochovaná slovanská báseň psaná starou češtinou
- b) nejstarší dochovaná slovanská báseň psaná cyrilicí
- c) nejstarší dochovaná slovanská báseň psaná staroslověnštinou

4. O kterém díle je možno říci, že je první knihou, jež zachycuje dobu od bájných dob po příchod praotce Čecha až do počátku 12. století?

- a) Panonské legendy
- b) Kosmova Kronika česká
- c) Dalimilova kronika

5. Autorem první česky psané kroniky je:

- a) Konstantin
- b) Dalimil
- c) Karel IV.

6. Skladba Alexandreis je z hlediska žánru:

- a) rytířský epos
- b) legenda
- c) kronika

7. Skladby Satiry o řemeslnících a konšelích patří do Satir Hradeckého rukopisu společně s díly:

- a) O lišce a džbánu, Podkoní a žák
- b) O lišce a džbánu, Nová rada
- c) O lišce a džbánu, Desatero kázanie božie

8. Mastičkář je:

- a) středověká legenda
- b) středověká satirická próza
- c) středověké drama

9. Staročeská alegorie, kde zvířata radí svému králi – lvovi, jak má vládnout se nazývá:

- a) O lišce a džbánu
- b) Dobrá rada
- c) Nová rada

10. Pro Křišťanovu (Kristiánovu) legendu platí tvrzení:

- a) je to nejstarší dochovaná slovanská legenda o životě Konstantina a Metoděje
- b) je to latinsky psaná legenda na obranu staroslověnské vzdělanosti a prvních Přemyslovců
- c) je to staroslověnsky psaná legenda na obranu staroslověnské vzdělanosti a prvních Přemyslovců

11. Které z tvrzení o mistru Janu Husovi není pravdivé?

- a) Po vyhlášení interdiktů nad Prahou se Hus uchýlil na Kozí Hrádek a Krakovec
- b) Jan Hus psal česky a latinsky.
- c) Jan Hus odmítl přijmout jakoukoliv funkci na Univerzitě Karlově

12. Které literární žánry byly v popředí zájmu v době husitské?

- a) satira - kázání - milostná píseň - drama - traktát
- b) satira - kázání - duchovní píseň - kronika - traktát
- c) satira - kázání - drama - polemika - kronika

13. Která ze starších literárních památek je napsaná česky?

- a) Jan Hus – O církvi
- b) Život Konstantinův
- c) Vavřinec z Březové – Píseň o vítězství u Domažlic

14. Jan Hus se zasloužil i o zjednodušení pravopisu tím, že zavedl:

- a) spřežkový pravopis
- b) diakritický pravopis
- c) analogický pravopis

15. Petr Chelčický odmítal husitský radikalismus i středověké rozdělení společnosti, požadoval rovnost všech lidí, odmítal násilí a války. Svůj postoj objasnil v díle:

- a) Sieť viery pravé
- b) O boji duchovním
- c) Knížky o svatokupectví